Identitet, stereotipi i predrasude

- Ko sam?

- Zašto se baš ovako zovem?

- Jesam li dobar brat ili sestra? Sin ili kćerka?

- Zašto navijam baš za „Barcelonu" a ne za „Wolfsburg"?

- Zašto su dječaci „jači spol" kada znam toliko jakih djevojčica?

- Zašto su svi Škoti škrti?

1.1. Pojam, aspekti i slojevi identiteta

Sigurno sebi često postavljate pitanje: „Ko sam ja?" Postavljate ovo pitanje jer se svakodnevno suočavate sa situacijama u kojima sebe vidite na jedan način, a vaši prijatelji, nastavnici, roditelji vas vide na drugi način. I upravo ta različita slika o vama je uzrok sukoba između vas i njih. Da li se tokom odrastanja mijenjate vi ili oni? Šta se to mijenja u slici o vama? Koliko puta ste sebi postavili pitanja – zašto se baš ovako zovem; zašto sam morao biti brat baš ovoj dosadnoj djevojčici; zašto se moji prijatelji ljute na mene što više ne navijam za „Barcelonu" jer mi se s vremenom počeo sviđati „Wolfsburg"; zašto imam državljanstvo baš ove zemlje?
Po čemu se razlikujem od drugih? Zašto? Riječ je o vašem identitetu.
Šta je to identitet?
IDENTITET je odgovor na pitanje „KO SAM JA?", odnosno kako sami sebe doživljavamo u vremenu i prostoru i kako nas opažaju drugi.
Identitet je, kažu, kao glavica crvenog luka. Sastavljeni smo od različitih karakteristika i uloga koje imamo tokom života. Identitet se, kao i luk, sastoji od niza slojeva a oni su

- ***naši osobni izbori tokom života*** – profesija, pripadnost udruženju građana, sportskom klubu, muzičkom pravcu, političkoj partiji - ***i nekih karakteristika koje dobijamo rođenjem*** – spol, fizičke karakteristike, rasa, nacija itd. Krije li se ovdje i odgovor na vaša pitanja o tome ko ste?

Dakle, neke uloge u životu dobijamo rođenjem, a neke biramo tokom života i to pod utjecajem drugih ljudi i prilika. Međutim, samo sa svim ovim slojevima smo posebni, različiti od drugih, prepoznatljivi.
Identitet se uvijek gradi u kontaktu s drugim ljudima. Slika kako vidimo sebe i kako nas drugi vide može biti različita. Različitost ovih slika o nama često je uzrok konflikata, a posebno je opasno osobe posmatrati kroz samo jedan sloj identiteta (npr. spolnu pripadnost, etničku pripadnost) jer se tako stvara osnova za razvoj pojednostavljenog mišljenja i diskriminacije.

Na formiranje identiteta utječu brojni subjekti kao što su:

- porodica - religija - politika - sport - muzika - posao
- škola - prijatelji - rodbina - nevladine organizacije
- mjesto življenja - fizičke osobine - ostalo

Ulazeći u svijet odraslih, vi, mladi, postepeno preuzimate uloge koje vam društvo u kome živite dozvoljava (npr. uloge u školi, sportskom klubu, među prijateljima, u porodici i dr.). Između uloga koje vi želite i onih uloga koje vam društvo nudi često postoje razlike, što može biti uzrokom sukoba. Npr. u porodici, kao stariji brat, morate se brinuti o mlađoj sestri. To vam oduzima vrijeme koje biste iskoristili za druženje s prijateljima ili u sportskom timu, čiji ste kapetan, a pri tome vaša sestra je razmažena i zahtjevna, traži stalnu pažnju. Postaje vam teško da igrate ovu ulogu, koja je dio vašeg identiteta (jer vas ljudi oko vas doživljavaju kao starijeg brata koji se brine o mlađoj sestri), a, također, imate i ulogu u sportskom timu (kapiten) i dolazite u sukob s roditeljima kada im kažete da više ne želite brinuti se o mlađoj sestri, da želite biti s prijateljima, trenirati i dr. Sukob u porodici može imati različite posljedice: zabranu treniranja, batine, zabranu druženja s prijateljima i dr. Također, zbog sukoba u porodici može se desiti da preuzmete i neke društvene negativne uloge (narkoman, alkoholičar i dr.) s namjerom da se osvetite roditeljima. A onda se pojavljuju novi problemi u porodici, školi, među prijateljima, u sportskom timu i dr. Život postaje sve kompliciraniji. Vaš identitet dobiva negativne karakteristike. Slika o mladom uspješnom sportisti, dobrom sinu i bratu, dobrom učeniku, omiljenom prijatelju, kako su vas ranije vidjeli, mijenja se u sliku o lošem sinu, bratu, učeniku, sportisti, prijatelju, narkomanu i dr. Vi, možda, mislite da ste ista osoba, ali ljudi oko vas vide vas drugačije. Dobili ste nove uloge, koje čine vaš identitet, ali ovaj put negativan identitet.

U procesu formiranja identiteta, naročito u školskoj dobi, mlada osoba često nije dovoljno sposobna da prihvati raznovrsne identifikacije (spolne, etničke, vjerske, kulturološke i dr.) i tada nastaje kriza identiteta. U krizi identiteta mlada osoba nije u mogućnosti da donese odluke od značaja za svoj život: o svojoj ulozi u društvu, o važećim vrijednostima, o ulozi religije u svom životu, o izboru poziva, o spolnom partneru i slično.

U školskoj dobi subjekti utjecaja na izgradnju identiteta se umnožavaju, manje ili više intenzivnije djeluju, umnožavaju se slojevi identiteta, jasnije su izraženi neki slojevi identiteta, javljaju se stereotipi i predrasude o osobama ili grupama, prvi slučajevi diskriminacije, prvi sukobi.

Naročito je tada važno da ukažete svojim prijateljima da pogrešno širenje negativnih iskustava njihovih roditelja, nastavnika, prijatelja, može biti vrlo štetno za njih mlade. Ako je neki roditelj, zbog pripadnosti određenom sloju identiteta (npr. etnička pripadnost) razvio stav da pripadnici određene etničke grupe posjeduju određena obilježja, zbog nekog negativnog iskustva s pripadnicima te grupe, vaši prijatelji mogu pretpostaviti da svi pripadnici te grupe imaju takva obilježja. Naprimjer, čovjek koji je imao niz loših veza s osobama druge nacionalnosti može pretpostaviti da sve osobe te nacionalnosti imaju takva obilježja, pa će usvojiti predrasudu (negativni stav o nekome) poznatu kao nacionalizam. To je tipično za sve oblike predrasuda: rasizam, religijsku netoleranciju, političke i nacionalne predrasude, seksizam (spolne predrasude), predrasude prema osobama određene životne dobi, prema govornicima određenog jezika i sl. Dakle, bilo koji sloj identiteta može biti podloga za razvoj predrasuda, a predrasude su često uzrok sukoba (među nacijama, muškarcima i ženama, kulturama i dr.). O tome u nastavku ove priče.

1.2. Pojam i vrste stereotipa

Svako od nas ima svoj stav o nekoj grupi ljudi (npr. svi Španci dobro igraju nogomet), nekoj pojavi ili situaciji i ti stavovi se vrlo teško mijenjaju. Građenje stavova se zasniva na našem ličnom iskustvu, ali smo često skloni da pod utjecajem porodice, prijatelja, religije i dr. prihvatamo nečije stavove, a da nemamo ni vlastito iskustvo niti smo spremni ispitati opravdanost tih stavova. Preuzimamo jednostavna ili iskrivljena ili uopćena mišljenja o nekome ili nečemu odnosno prihvatamo stereotipe.

STEREOTIPI su previše pojednostavljeni načini razmišljanja o određenim pojavama ili grupama ljudi (prema zanimanju, nacionalnosti, vjeri, rasi, društvenoj klasi, seksualnoj orijentaciji i svim drugim podjelama koje vrijede za ljude). Često se koriste u negativnom smislu i opravdavaju određena diskriminativna ponašanja (npr. Romi su prljavi i zato treba da u učionici sjede sami u klupi). Stvaranje stereotipa temelji se na:

pojednostavljenju, iskrivljavanju ili generalizaciji slike o nekome ili nekoj pojavi.

U našem društvu najizraženiji su etnički (prema drugim narodima) i spolni stereotipi, te stereotipi o Romima.

U većini kultura održava se stereotip žene kao slabe, nježne, osjećajne i ovisne, a stereotip muškarca kao jakog, agresivnog, hrabrog i neovisnog. Ti spolni stereotipi proizlaze iz bioloških razlika, bilo da su stvarni ili su shvaćeni kao takvi.

Međutim, stereotipi ne moraju biti ograničeni na negativne karakterizacije pojedinaca ili grupa –

mogu biti i pozitivni. Postoje pozitivni stereotipi o grupama (npr. svi Španjolci dobro plešu).

Stereotipi se, ipak, najčešće smatraju nepoželjnim vjerovanjima koja se mogu promijeniti putem obrazovanja i/ili upoznavanja s njima, dakle, na izvjestan način mogu biti kontrolirani.

1.3. Pojam i vrste predrasude

Zašto neki stil odijevanja smatrate lošim, a nikada niste obukli niti jedan komad odjeće tog stila? Zašto određenu vrstu muzike smatrate lošom, a nikad je niste duže ni slušali? Zašto birate određena mjesta za izlazak? Svojom voljom ili pod utjecajem drugih? Je li vam se desilo da s novim prijateljem u razredu niste razmijenili niti jednu riječ, a već imate negativno mišljenje o njemu, samo zato što pripada drugom narodu? Imate li predrasude prema nekim ljudima, narodima ili pojavama?

PREDRASUDE su negativni sudovi ili mišljenja o nekoj osobi, grupi ili pojavi stvoreni prije realnog, direktnog iskustva s tom osobom, grupom ili pojavom, ili bez poznavanja ili istraživanja činjenica o tome. Također, u užem smislu, predrasude se odnose na mržnju prema određenoj grupi ljudi, rasi ili religiji. Predrasude mogu biti: rasne, spolne, etničke i dr. Osnovi predrasuda nalaze se u slojevima identiteta ličnosti.

Predrasude su tvrdnje koje nisu potkrijepljene činjenicama niti zasnovane na argumentima, nego su donesene bez prethodnog provjeravanja njihove tačnosti i bez prethodnog razmišljanja o tome, te su vrlo opasne u svakoj fazi razvoja mlade osobe u neovisnu ličnost.

Predrasude i stereotipi nužno vode do diskriminacije drugih pojedinaca ili grupa.

Diskriminaciju možemo definirati kao nepravedno postupanje prema pojedincima koji pripadaju određenoj društvenoj grupi.

Vrlo je lako uočiti važnost proučavanja i razumijevanja predrasuda, a na to nas navode i brojni primjeri ekstremnog nasilja nastalog iz predrasuda, kakvima obiluje naša prošlost ali i sadašnjost – što nam govori kako su predrasude i diskriminacija uvijek prisutne u svakom društvu.

Predrasude je teško mijenjati, jer su one duboko ukorijenjene u svijesti čovjeka, ali ipak postoje neki postupci koji mogu pomoći ka ostvarenju tog cilja.

Šta vi, mladi, možete uraditi među sobom da ublažite ili eliminirate predrasude vaših prijatelja?

- Ako vjerujete iskreno u jednakost među ljudima, vi predstavljate dobar uzor svojim prijateljima za poštovanje nečijih vrijednosti i ponašanja.

- Objasnite vašim prijateljima da uvijek moraju najprije analizirati vlastite stavove i odbaciti one koji su nastali pod utjecajem predrasuda.
- Potaknite svoje prijatelje da stvaraju takvu klimu u porodici i razredu u kojoj svaka mlada osoba može prihvatiti sebe i znati gdje pripada bez osjećaja niže ili više vrijednosti.
- U suradnji sa roditeljima i nastavnicima mladi trebaju imati kontakt s pripadnicima različitih grupa, jer će na taj način kod sebe razviti svijest i emocije, koje će im pomoći da razumiju i cijene razlike, da ih prihvate i prilagode im se.
- Naučite svoje prijatelje da se postave u tuđu poziciju i da vide da li se i sami ponašaju onako kako bi voljeli da se drugi ponašaju prema njima.
- U suradnji s roditeljima i nastavnicima naučite svoje prijatelje prepoznati predrasude i razvijajte njihove sposobnosti da se suprotstave tim predrasudama i diskriminaciji bilo da su upućene njima ili drugima.

I nije dovoljno samo reći da nemate predrasuda, stajati sa strane i posmatrati šta se događa u svijetu oko vas. Potrebno je osvješćivati vlastite stavove o drugačijem i na svim nivoima života.

1.4. Kako se boriti protiv stereotipa i predrasuda

Dakle, identitet svake ličnosti nužno unutar svojih slojeva sadrži i stereotipe, pozitivne i negativne, i predrasude, odnosno uloge koje imamo tokom života, bez obzira da li su dobivene rođenjem ili su naš lični izbor, sadrže stavove, stereotipe i predrasude. Njihovo postojanje određuje ponašanje i akcije prema drugim osobama i grupama, ali često su i uzrokom konflikta između osoba i osobe i grupe. Kako je konflikt sastavni dio života, ali i kako je potrebno učiti kako svesti konflikte na nivo podnošljivosti u svim fazama života, a posebno u periodu obrazovanja, moguća su dva načina sprečavanja ili ublažavanja konflikata u školi: možete promijeniti svoj stav ili stav druge osobe ili možete prekinuti prijateljstvo i odnose s prijateljima, porodicom, nastavnicima i dr.